

Vykoupil, Libor

V prvních letech republiky

In: Vykoupil, Libor. *Jiří Stříbrný : portrét politika*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, pp. 79-97

ISBN 808648811X (Matice moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123433>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IV. V prvních letech republiky

Účastí v převratu 28. října vyvrcholila úspěšná dráha Jiřího Stříbrného jako spoluvůrce nového samostatného Československa. Nastávající dny již nebyly tak vzrušené, ale byly naplněny nezbytnou prací pro budoucnost státu. Jednou z prvních otázek, které bylo třeba řešit, byl problém českých Němců. Již třetí den po převratu se v Praze objevil dr. Rudolf Lodgman von Auen, předseda německé zemské vlády v Deutschböhmen. Z popudu Rudolfa Bechyně se dostavil, aby jednal s vedoucími činiteli Národního výboru Švehlou, Rašínem, Soukupem a Stříbrným. Na jednáních ovšem vystupoval jako soukromá osoba, neboť pověření ani plné moci od výkonného výboru Němců v Čechách neobdržel.²⁶⁷ Hned na počátku se však ukázalo, že bude nemožné nalézt společnou základnu pro sblížení názorů, neboť obě strany vycházely ze zcela rozdílných předpokladů. Zatímco čeští představitelé se snažili Němce získat ke spolupráci při budování nového státu, Lodgman trval na zásadě, že německé oblasti jsou nedílnou součástí německého území v Rakousku. Jde tedy vlastně o dohodu mezi představiteli dvou suverénních států.²⁶⁸

Lodgman vůbec vystupoval velmi sebevědomě a zapomínal, že hlavní otázkou jsou problémy zásobovací a dopravní, ačkoliv ty byly největším důvodem jeho příjezdu. Pomoc od české strany však mohl sotva očekávat, když požadoval, aby Národní výbor jednal s německou zemskou vládou Deutschböhmen. Jako soukromník nemohl nabídnout žádné záruky ani protihodnotu a přitom odmítal pochopit, že česká strana nemůže vyjednávat s orgánem, jehož oprávněnost neuznává. Bral dokonce jako osobní urážku, že za celým chováním Národního výboru „tkví vnitřní předpoklad, že německé obvody Čech musí připadnout republice Československé a že Národní výbor nepovažuje proto poslance německé za rovnoprávnou část smluvní, nýbrž hodlá s nimi jednati jenom jako s poddanými nového státu...“²⁶⁹ Na základě toho vznikla ostrá polemika mezi ním a Jiřím Stříbrným, který jej přesvědčoval o nutnosti užší spolupráce. Lodgmanovi šlo zejména o dohodu ve věci dalšího vedení správy, o obnovení železniční dopravy, zabezpečení chodu pošt, telegrafu a telefonu a zabezpečení uhlím.²⁷⁰ Sám ji však zajistit nemohl a jím navržený partner zase nevyhovoval Národnímu shromáždění.

²⁶⁷ Potvrzuje to i KLEPETAŘ, H.: *Seit 1918. Eine Geschichte der Tschechoslowakischen Republik*. Moravská Ostrava 1937, s. 38.

²⁶⁸ PEROUTKA, F.: *Budování*, Svazek I, s. 185–6. Rovněž GAJAN, K.: *Německý imperialismus a Československo – německé vztahy v letech 1918 – 1921*. Praha 1962, s. 31.

²⁶⁹ SOUKUP, F.: *28. říjen*, Svazek II, s. 1157.

²⁷⁰ KLEPETAŘ, H.: *Seit 1918*, s. 38; o roli Stříbrného SOUKUP, F.: *28. říjen*, Svazek II, s. 1157–1158.

Jednání nakonec ztroskotala a čeští představitelé odmítli uznat vládu Deutschböhmen a rokovat s ní.²⁷¹ Po jednoznačné odpovědi představitelů Národního výboru nezbylo Lodgmanovi, než rozhovory opustit.²⁷² Jeho misí však vyjednávání neskončilo. Dne 4. listopadu 1918 se v Národním výboru objevil vůdce německých sociálních demokratů Josef Seliger. Nemínil sice na německých požadavcích nic slevit, ale doufal, že jako socialista bude mít pozici usnadněnu. Jeho minulost však na české představitele neučinila žádný dojem a dokonce ani čeští socialisté – dr. Soukup ani Jiří Stříbrný neprojeвили více ústupnosti, než jejich pravicovější kolegové. Když Seliger nepochodil, obvinil české politické vůdce, že chtějí Němce přinutit k povolnosti tím, že je vyhladoví. Na to se mu dostalo proslulé Rašínovy odpovědi: „S rebely se nevyjednávám!“²⁷³

Předsednictvo Národního výboru vedlo všechna významná, a to dokonce i mezinárodní jednání, neboť v prvních čtrnácti popřevratových dnech bylo fakticky vládou mladého československého státu. Dokladem je např. i skutečnost, že již 29. října vydalo nótu švýcarskému konzulátu. A. Švehla, A. Rašín, F. Soukup a J. Stříbrný spolu se zástupcem Slovenska V. Šrobárem byli pro tuto dobu nejvýznamnějšími muži mladé republiky. Úkoly Národního výboru v této době byly povahy administrativní. Politické úkoly byly odsunuty až na dobu fungování Národního shromáždění. Celkem vydal Národní výbor sedmáct dekretů, např. o nejvyšších správních úřadech, tři zákony o organizaci soudců, dekret o způsobu vyhlásování zákonů a nařízení v jazyce českém, dekret rušící zákon o zabavení majetku pro velezradu, zákon o obstavení velkostatků, o imunitě členů Národního shromáždění a o jednacím řádu této instituce a také zákon o prozatímní ústavě.²⁷⁴ Hned 5. 11. vypsals také Národní výbor první státní půjčku, která nesla název Půjčka národní svobody.

Národní výbor fungoval i po návratu delegace ze Ženevy 5. listopadu a svoji činnost ukončil až v okamžiku, kdy se 14. 11. 1918 v první schůzi sešlo Národní shromáždění. Mezi jeho 256 členy zasedlo i 28 členů České strany socialistické. Ti spolu s ostatními prohlásili Republiku československou a sesadili Habsburky, aklamací zvolili prezidentem nepřítomného T. G. Masaryka a přijali vládu ministerského předsedy Karla Kramáře. Za české socialisty v ní V. Klofáč zaujal místo ministra národní obrany, B. Vrbenský ministra zásobování a Jiří Stříbrný ministra pošt a telegrafů. Na tento post se ostatně připravoval již od 28. října, kdy zajišťoval pošty a telegrafy pro novou republiku.

²⁷¹ Lodgman von Auen vysloveně odmítal jednat o politických otázkách a prohlásoval, že to přísluší jedině mírové konferenci. Srov. KLEPETAŘ, H.: *Seit 1918*, s. 38.

²⁷² LODGMAN VON AUEN, R.: *Meine Verhandlungen mit dem „Národní výbor“*. Teplitz-Schönauer Anzeiger, 25. 12. 1923.

²⁷³ ČESÁR, J. – ČERNÝ, B.: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. Díl 1. Praha 1962, s. 102–103.

²⁷⁴ PEROUTKA, F.: *Budování*, Svazek I, s. 164.

O vytváření Kramářovy vlády nemáme příliš mnoho bezpečných svědectví. Vznikla cestou zákulisní dohody hlavních politických stran zastoupených v Národním shromáždění, nebyla jmenována prezidentem a Národní shromáždění ji na své první schůzi zvolilo jako svoji instituci – kabinet „všenárodní koalice“. To v praxi znamenalo např. i to, že tato vláda formálně postrádala opozici v zákonodárném shromáždění.²⁷⁵ Stříbrný měl jako muž 28. října místo v tomto orgánu zajištěno. Zajímavý je jeho podíl na obsazování dalších míst. Sám si klade za zásluhu, že díky jeho připomínce nebyl opomenut ani Bohumír Šmeral, v jehož jmenování Stříbrný viděl nejlepší řešení pro zastoupení sociální demokracie.²⁷⁶ Se-stavování vlády vedl K. Kramář v dohodě s muži 28. října. Všichni se shodli na tom, že Šmeral by se měl vrátit do politiky. Podle Galandauera vyšla iniciativa ze strany Rašína, který pověřil Tusara, aby se Šmeralem vyjednával.²⁷⁷ Stříbrný zdůrazňuje v pamětech svůj podíl. Ať již byla aktivita na kterékoliv straně, výsledkem bylo setkání v Kramářově vile, po němž Kramář sděloval Benešovi o Šmeralovi do Paříže, že „by ho chtěl mít zase v politice...“, pokud „bude dělat dobrotu, bude proti bolševismu.“²⁷⁸ Proč byl nakonec Šmeral z Kramářových plánů vypuštěn, Galandauer ani jiní autoři již nevysvětlují. Stříbrný to přikládá na vrub fatální shodě okolností. Na přípravné jednání, při němž by patrně byla Šmeralova kandidatura schválena, přinesl Gustav Habrman několik fotografií, na nichž byl záběr „skupiny osob, z nichž několik pánů bylo v občanském obleku a mezi nimi dr. Boh. Šmeral“. Tím mělo být dokázáno, že Šmeral byl konfidentem hlavního německého štábu. Jak se však později ukázalo, na fotografii byl sice německý štáb, ale muž podobný Šmeralovi byl jen jeho dvojníkem. Než se však situace vyjasnila, „vláda už byla jmenována, ale Šmeral v ní nebyl“.²⁷⁹

Při rozdělování poslaneckých mandátů se nedostalo na Václava Choce, dříve zasloužilého a vězněného poslance strany na Říšské radě. Prohlásil totiž, že nesouhlasí s národnostní politikou Masarykovou a že proti ní bude vystupovat. Výkonný výbor zamítl jeho kandidaturu do Národního shromáždění, neboť urazil Masaryka „poslední autoritu, kterou v republice ještě máme“.²⁸⁰ Založil tedy Slovanskou stranu sociální a ve volbách roku 1920 se spolehl na skupinu svých pražských příznivců. Podařilo se mu straně odloučit několik tisíc voličů, ale na poslanecký mandát to nestačilo. Neuváděli bychom tuto epizodu, kdyby neměla vý-

²⁷⁵ KLIMEK, A.: *Boj o Hrad*. I., s. 20–21.

²⁷⁶ HŮ, Stříbrný, J.: *Paměti*, Svazek I, s. 7.

²⁷⁷ GALANDAUER, J.: *Bohumír Šmeral*. 2., s. 189.

²⁷⁸ *Boj o směr vývoje československého státu*. (Prameny k dějinám ČSR od října 1918 do září 1920). Edd. A. Kocman – V. Pletka – J. Radimský – M. Trantířek – L. Urbánková. Svazek 1–2. Praha 1965, s. 144–145, Dopis K. Kramáře E. Benešovi, 24. 11. 1918.

²⁷⁹ HŮ, Stříbrný, J.: *Paměti*, Svazek I, s. 7.

²⁸⁰ PEROUTKA, F.: *Budování*, Svazek IV. Třetí vydání, s. 1707.

znam pro další vývoj strany. Když se po roce 1926 Jiří Stříbrný rozejde s čs. socialisty, předejde ho Václav Klofáč a urychleně přejmenuje stranu na čs. národně socialistickou. Tím mu vezme vítr s plachet a znemožní mu vrátit se k původnímu názvu. Stříbrný se pak chytí Chocova nápadu a použije název „Slovanská strana socialistická“.

Kramářova vláda byla vládou shody domácího a zahraničního odboje, z nichž ten druhý v ní měl zásadnější slovo. Karel Kramář dokonce ani neoslovil sněmovnu programovým prohlášením vlády a raději vyčkal příjezdu T. G. Masaryka, aby s ním projednal podrobnosti. Právě tak V. Klofáč byl ve výkonu své funkce ministra národní obrany poněkud omezen tím, že vláda měla i ministra války, kterým byl M. R. Štefánik, doposud pobývající v zahraničí. Rovněž ministr zahraničí E. Beneš zůstal v Paříži a celkový dojem byl ten, že domácí vláda je tu především proto, aby uklidňovala situaci, žehlila problémy, které by mohly pokazit československou prestiž u dohodových spojenců a opatrovala peníze. Přitom ani netušila, jak nízké mínění má o jejích schopnostech prezident Masaryk. Máme-li věřit slovům jeho osobní archivářky, vyjádřil se o členech své první vlády dosti nelichotivě. „Když jsem přišel do republiky a byl mi předložen seznam členů vlády, jak jsem se těch lidí polekal. Kramář – premiér, Stříbrný, Soukup – ve vládě a Klofáč – ministrem vojenství. To byl vrchol. Anarchista a lajdák ministrem války v době, kdy měla armáda takový význam. A k tomu ještě ta bizarnost, že jsme měli dva ministry války. Co jsem se jen napřemýšlel, jak to vyřešit.“²⁸¹

Socialistická rada neukončila svoji činnost se vznikem republiky, ale naopak ji svým způsobem prohloubila. Už 12. 11., tedy dva dny před tím, než se sešlo Národní shromáždění, projednávaly strany v radě sdružené svůj společný postup. Kromě sociální demokracie a českých socialistů byli v ní zastoupeni jako jinak samostatný subjekt sociálně demokratičtí centristé a ti pokrokáři, kteří se zatím nerozhodli pro žádnou z větších stran. Výsledkem jednání byla jednotná fronta socialistů, vyjádřená myšlenkou společných porad uvnitř a společného postupu navenek. Čeští socialisté pokračovali v politice, která je přivedla do Socialistické rady. Stříbrný a Franke se drželi socialismu a nezduřazňovali nacionální stránku věci, aby nepopudili sociální demokraty. Celý socialistický blok pak společně podporoval republiku, i když pod povrchem se již začínaly objevovat první kontradikce.

Zásadnějším problémem než případný rozklad dočasně spleené socialistické koalice bylo členění na pravici a levici, které probíhalo napříč těmito stranami, bez ohledu na původní rozhraní. Levice se objevila a sílila jak v sociální demokracii, tak u českých socialistů. Zpočátku se dokonce zdálo, že vnitřní prnutí u socialistů bude mít horší následky, protože strana působila po velikonočním sjezdu 1918 poněkud nesourodě.

²⁸¹ GASPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, A.: *U Masarykovcov. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka*. Bratislava 1995, s. 31.

Nabírala totiž příznivce odevšad: „Strana byla učiněný kvas. Masy lidu se do ní hrnuly, rostla, až to na všech stranách budilo závist a nevraživost (...) Potom strana byla slepencem různorodých skupin, které vzájemně zápasily o moc a vliv. Realisté a lidé z Demokracie si stěžovali, že jsou ve straně nepořádky, že je inteligence blokována, že se jí brání uplatnit, ke slovu se dostávají všelijací temní živlové, ti mají vliv a rozhodují, že vedení hoví demagogii. Ostří se obracelo proti Stříbrnému, lidé vytykali, že je Klofáč úmyslně odsunován na vedlejší kolej.“²⁸² Sociální demokracie měla rovněž svoje problémy, ale tím, že centristé působili samostatně, budil zbytek strany dojem daleko větší homogenity.

Stříbrný se však v této době stranické práci příliš nevěnoval. Zcela jej pohltila agenda ministerstva pošt a telegrafů. Působil na něm po celou dobu činnosti Kramářovy vlády, tedy do 7. července 1919. Červnové obecní volby nejen ukončily život prvního koaličního kabinetu, ale současně přivedly na zem i představitele strany čs. socialistů. Ti vstupovali do nové republiky na vlně národního nadšení a domnívali se, že nový program přivede do jejich tábora nejen národně uvědomělé dělnictvo, ale též příslušníky dalších vrstev, včetně nedostatkové inteligence. Prvním zklamáním byl krach sbližování se sociální demokracií. Obecní volby byly další ranou, neboť jejich výsledek říkal jasně, že si strana od roku 1911 příliš nepolepšila, přesněji, že si nepolepšila tak, jak její vůdcové očekávali.²⁸³

Přesto čs. socialisté po celé počáteční období, ve kterém se konsolidovala vnitropolitická situace, vystupovali aktivně jako spolupracovníci nesocialistických stran. Nepříliš koncepčně, s vnitřními rozpory a s velkou dávkou demagogie snažila se strana setrvat na půdě parlamentu a loajálně podpořit společné úsilí o vybudování samostatného státu. Často přitom museli ustoupit ze svých základních dogmat a někdy to byl ústup nepochopitelný i vlastním voličům.

Snad jako ukázka pevného chování čs. socialistů může posloužit vztah jejich strany k problematice jazykového zákona. Jeho projednávání na počátku roku 1920 se rozhodla využít národní demokracie k tomu, aby získala národní kampaní nové stoupence. Druhá „národní“ strana – čs. socialisté – se však odhodlala „raději sloužit státnímu zájmu“ a jazykový zákon podpořila. Toto „pevné chování strany československých socialistů, která po celou minulost se živila divokou agitací nacionalistickou, za-

---

282 HAJSMAN, J.: *Mafie v rozmachu*. Vzpomínky na odboj doma. Praha 1933, s. 345–6.

283 V roce 1911 získali mezi českými voliči národní socialisté 12% hlasů. Viz např. HARNA, J.: *Politické strany a formování politického systému Československu po roce 1918*. In: *Politický systém a státní politika v prvních letech existence Československé republiky (1918–1923)*. Ed. Týž. Práce Historického ústavu ČAV řada C – Miscellanea, sv. 1. Praha 1990, s. 35. V obecních volbách r. 1919 čs. socialisté získali asi 17,3% z odevzdaných hlasů. Srov. KLÁTIL, F.: *Republika*, s. 128; SLAVÍČEK, K.: *Historický vývoj československé strany národně socialistické v letech 1919–1945*. Rukopis, s. 2.

sluhuje uznání“, konstatuje i F. Peroutka, jinak v řadě případů nesmiřitelný kritik národních socialistů a Jiřího Stříbrného zvláště.

Stříbrný na sebe vzal posléze zodpovědnost za tento krok slovy: „Od nás, československých socialistů, také snad mnohý očekával jiný taktický postup. Nemáme příčiny omlouvat se, a těm, kterým vadilo, že jsme se nedali na cestu hlučného nacionálního radikalismu, pravím zcela nepokrytě: nikdy jsme nemilovali svou republiku, svou vlast více a nikdy jsme nebyli češtějšími a národnějšími než v těchto dobách. Není to ovšem okázalé, hlučné vlastenectví z dob předválečných, ale je to láska k republice a strach o ni.“²⁸⁴

Nemusíme však trpět obavami, zda se Stříbrný – pragmatik, z lásky k republice nestal idealistou. Vyvrací nám to on sám, když posuzuje zpětně rok 1918 a německé odmítnutí české nabídky ke spolupráci: „vlastně můžeme dnes být Němcům vděční za jejich odboj, poněvadž jinak ve své měkkosti (nebo snad řekl: ve své dobrotě) bychom jim asi byli za spolupráci povolili leccos, co by nás teď mrzelo.“²⁸⁵

Jiří Stříbrný byl převzat do vlády rudozelené koalice Tusarovy. Tady však na postu ministra železnic vydržel pouze do 19. září 1919, neboť jeho ministerství ukončila první z nepříjemných afér. Hrál totiž karty v pražském Obecním domě, a to ve společnosti, v níž prohrával peníze i pokladník Městské spořitelny pražské Karel Mestek. Na tom by nebylo až tolik zavrženíhodného, kdyby Mestek hrál za svoje. V jeho případě však šlo o defraudaci ve velkém, neboť svou vášní připravil pokladnu pražské spořitelny o 300 000 Kč.²⁸⁶ Stříbrný nebyl v této společnosti jediným ministrem, ale agrárník Karel Prášek „prokázal větší odolnost vůči nelibosti veřejného mínění a presidenta a demisi nepodal“.²⁸⁷ Stříbrný se také nevzdal bez boje. Napsal sám o sobě v Českém slově: „Pánové vědí pouze, že jsem si někdy zahrál v karty. Nikdy jsem však ve svém životě nehrál o tisíce, protože jsem je nikdy neměl. Od převratu až do doby, kdy jsem byl jmenován ministrem, nezbylo mně vůbec času, abych se věnoval zábavě.“²⁸⁸

Pošramocená pověst Stříbrného však nebránila tomu, aby se s ním nadále počítalo. Současníci považovali Stříbrného gesto za imponující a jeho význam podtrhla ještě Práškova netečnost. Stříbrného krok ocenil sám T. G. Masaryk dopisem, v němž vřelá slova jinak střízlivého pisatele dokazují, že tehdejší pověst Stříbrného nebyla ještě zkalena. „Pane ministře! Děkuji Vám za Vaše rozhodnutí, jímž jste vládě a státu prokázal znač-

²⁸⁴ Cit. podle PEROUTKA, F.: *Budování*, Svazek III, s. 1558.

²⁸⁵ Tamtéž, Svazek I, s. 202.

²⁸⁶ AKPR, karton 162, T 475/27, výtah z trestních spisů proti K. Mestekovi. Ten byl žalován státním zastupitelstvím v Praze pro zločin podvodu podle § 197, § 200, § 201 písm. a/ a § 203 trest. zákona a pro přestupek podle § 522 trest. zákona. Spisy zemského trestního soudu měly tehdy označení Vr IX.9.036/19.

²⁸⁷ PEROUTKA, F.: *Budování*, Svazek II/2, s. 1160.

²⁸⁸ Česká slovo, 15. 9. 1919. Jinak ALSNS, karton 561, Jiří Stříbrný, II/158.

nou službu. Doufám, že Váš odchod z oficiálního života politického jest dočasný. Ztrácím Vás nerad, ale uznávám za daných poměrů správnost Vašeho postupu. S pozdravem T. G. Masaryk.²⁸⁹ Různě se tenkrát vykládalo, že dopis není spolupodepsán ministerským předsedou, a tvrdilo se, že demise byla přijata proti vůli Tusarově. Oficiální korespondence však vysvětlila, že, pokud jde o chybějící podpis, je to pouhé nedopatření.²⁹⁰

Nešlo zdaleka o jediné kladné hodnocení Stříbrného schopností. „V lednu (1919) o něm psal Rašín Benešovi do Paříže, chvále jeho opatrnost a umírněnost: ‚...ze všech československých socialistů má nejvíce organizačního smyslu, a mohu také říci, že nejvíce myslí na to, že koaliční vláda znamená kompromis. On má také nejvíce vlivu ve straně.‘ V téže asi době psaly Lidové noviny: ‚Ze socialistů kabinetu bezmála jediný dokázal, že něco dovede.‘²⁹¹ Proto se všeobecně předpokládalo, že i po odchodu z ministerstva se bude Stříbrný zabývat prací ve straně. Václav Klofáč se své předsednické funkci totiž příliš nevěnoval a mužem čísla jedna byl a zůstával u československých socialistů právě Stříbrný.

Karty vedle jiného patřily ke Stříbrného slabostem. Obžalovaný Mestek o tom před soudem vypovídal. „S redaktorem Jířím Stříbrným počal jsem hrát asi v roce 1911 nebo 1912 u Zlaté husy ‚ferbla‘ a ‚maryáš‘. Ve společnosti byl profesor Renz ze Slaného, poslanec Vojna a jiní, na něž se již nepamatuji. Za války byl poslanec Stříbrný ve vojenské službě v Chebu a tu jsme se nestýkali, až teprve v létě či na podzim 1917 nebo 1918, kdy jsme se ke hře scházeli v herně v hotelu Imperial. Zpočátku hrával se pouze ‚ferbl‘, v poslední době od jara 1917 i ‚macao‘. Společnost byla slušná, chodili sem vesměs dobře situovaní páni.“ Dále pak Mestek vypověděl, že ve společnosti byl Stříbrný v poslední době asi třikrát, vyhrával i prohrával, maximálně však 5–6 tisíc Kč.²⁹² A nejen karty, Stříbrný „má rád koně, hony a ženy... Opakuje se sice, že do soukromých věcí nikomu ničeho není, avšak toto uznané pravidlo nemá platit pro vůdce socialistické strany, i když je přítom uznáno, že tak asketický život, jaký vede prezident, patrně nikdo jiný ani vést nemůže.“²⁹³

Stříbrného politické a organizační schopnosti nezůstaly dlouho nevyužity. Přijetí nové ústavy a nové volby vyvolaly i nutnost sestavení nové vlády. První parlamentní volby v novém státě se konaly 18. a 25. dubna

²⁸⁹ Dopis vyšel tiskem 10. 9. 1919 v několikařech novinách. Poprvé jej v literatuře uvádí PEROUTKA, F.: *Budování*, svazek II/2, s. 1160, později i KLÁTIL, F.: *Republika*, s. 142, oba v poněkud upravené verzi, kterou Klátil opsal z Peroutky. V AKPR koncept dopisu dochován není a originál se nemohl objevit ani v pozůstalosti J. Stříbrného, která se jako celek nezachovala.

²⁹⁰ -di-: *Jířiho Stříbrného sláva a pád*. Přítomnost, 23. 9. 1926, s. 579.

²⁹¹ PEROUTKA, F.: *Budování*, Svazek II/2, s. 1161.

²⁹² Tedy přece jen tisíce. AKPR, krabice 162, T 475/27, výtah z trestních spisů proti K. Mestekovi.

²⁹³ KLÁTIL, F.: *Republika*, s. 169.

1920 odděleně do poslanecké sněmovny a do senátu a znamenaly obrovské vítězství levice. Sociální demokraté dosáhli úspěchu, o jakém se později vedoucím agrárníkům mohlo jen snít. Získali celkem 37,4% všech českých hlasů a všechny sociálně demokratické strany dohromady (československá, německá a maďarsko-německá) pak z celkového počtu dokonce 38,6%. Českoslovenští socialisté skončili s více než půl miliónem voličů celkově čtvrtí s 11,8% hlasů a po třech skrutiniích získali 24 křesel v tehdy 281členné poslanecké sněmovně.

Po volbách do Národního shromáždění však bylo zřejmé, že netoliko sociální demokracii, ale i čs. socialistům hrozí vnitřní rozkol. Za nejspíšeji situace se strana rozhodovala, zda vůbec podpořit druhou Tusarovu vládu. Výkonný výbor se na podpoře nemohl dohodnout, a tak nakonec muselo být svoláno zastupitelstvo strany, aby rozhodlo o dalším postupu. Toto zastupitelstvo se sešlo 13. května 1920 a jeho jednání bylo více než dramatické. Za vše hovoří výsledek: o vstupu do nové koaliční vlády rozhodla většina 4 hlasů v poměru hlasování 82:78.²⁹⁴

Tento fakt nevěstil nic dobrého pro čs. socialisty ani pro Tusarovu vládu. Její trvání se skutečně zkrátilo na necelé 4 měsíce, a to především díky rozkolu v soc. demokracii, který ochromil práci parlamentu i vlády, neboť postihl zdaleka nejsilnější stranu. Do staronového kabinetu vstoupil Stříbrný 25. 5. 1920 opět jako ministr železnic. Jakoby před nedávnem nemusel odejít z téhož ministerstva se skvrnou na pověsti. Do „socanské“ vlády se však zřejmě hodil stejně jako Bohuslav Vrbenský, který byl po krátkém mezidobí oprášen a poctěn křeslem ministra veřejných prací. Problematické to bylo s osobou Edvarda Beneše, který byl do vlády vyslán jako reprezentant československých socialistů, ale oni sami jej tak nevnímali. Členem této strany se stal ve skutečnosti až o tři roky později, a to ještě za zvláštních okolností, o kterých se ještě zmíníme.

Zastupitelstvo strany, vzhledem k povážlivému odporu z řad členstva proti vstupu do Tusarovy vlády, vydalo přehled podmínek, za nichž tak bude učiněno. Tyto podmínky však pro nás nemají význam jen jako soubor nějakých požadavků (ostatně v řadě případů momentálně nesplnitelných), ale spíše jako jakási programová rezoluce. Proto je zřejmě na místě je vyjmenovat. 1. Uzákonění odluky církve od státu. 2. Bezodkladná příprava základů pro starobní a invalidní pojištění a unifikace sociálního pojištění vůbec. 3. Socializace dolů, zestátnění hutí a železáren jako přechodné stadium k jejich socializaci. 4. Spoluúčast zaměstnanců na správě závodů a jejich účast na zisku v továrnách a bankách. 5. Vývoz a dovoz zboží po dobu neustálenosti měny spravovaný státem. 6. Vázané státní hospodaření textiliemi, kožemi, dřívím a produkty zemědělskými. 7. Vláda bude hájit všemi právními prostředky úplnou svobodu organizací politických a odborových. 8. Nová, zásadám demokracie odpovídající pragmatika státních zaměstnanců a ustálení právního poměru veřejných

²⁹⁴ Tamtéž, s. 130.

zaměstnanců vůbec. 9. Okamžité převzetí statků rodu Habsburků bez náhrady. 10. Bezodkladné provedení pozemkové reformy podle zákonů již vydaných. 11. Změna ústavy může být učiněna pouze na návrh všech stran ve vládní většině zastoupených. 12. Nynější směr zahraniční politiky bude zachován.²⁹⁵

Pozice Tusarovy vlády byla velmi vratká, ačkoliv se v parlamentu mohla opřít o většinu. Tato většina však byla závislá na naprosté spolehlivosti všech jejích složek. A právě nejsilnější součást, sociální demokracie, byla ohrožena levicovými myšlenkami natolik, že se stala spíše nebezpečím než oporou.²⁹⁶ Tusar sice osvědčil v úřadě ministerského předsedy velkou lavírovací schopnost, ale další vývoj situace již byl nad jeho síly. Proti vládě rostla opozice zprava i zleva. Nejohroživěji se jevil rozpad sociální demokracie na pravici a levice, který paralyzoval činnost této nejsilnější vládní strany. Sociálně demokratická levice rozbila jednotu strany a podkopala stabilitu kabinetu, kterému sociálně demokratická pravice svým vystoupením udělila ránu z milosti. Nevyšly ani záchranné pokusy se sázkou na kartu spolupráce se Slováky a (nebo) s Němci. Nakonec podala vyčerpaná Tusarova vláda 14. září 1920 demisi. Již dávno předtím však přemýšlela řada politiků o budoucnosti vrcholného výkonného orgánu. Svědčí o tom Masarykova porada s českými a německými sociálními demokraty na Hluboší 8. září či pokusy vládu pouze personálně reformovat obměnou jejích sociálně demokratických členů a na jejich nátlak prozatímním vyloučením silné osobnosti – A. Švehly.²⁹⁷

Nakonec však vláda padla a Masaryk musel předložit svoji variantu úřednického kabinetu. Ačkoliv bývá označován za velkého stoupence nepolitických (úřednických) vlád, uvědomoval si i on obtíže, které ze jmenování takového kabinetu plynou. Na rozdíl od rekonstruované rudozelené koalice volně dle Tusara umožňoval kabinet úředníků, aby se vrátila doba široké všenárodní koalice. Nikdo (ani sám Masaryk) nepochyboval, že se za zády této vlády shromáždí představitelé všech stran, tedy i nedávno opozičních národních demokratů a lidovců. Ty ve vládě Masaryk příliš nechtěl a zejména tato skutečnost nebyla po chuti národním socialistům. Jejich jménem to jasně na brněnském sjezdu strany řekl Jiří Stříbrný, když prohlásil, že představitelé jeho strany „protestovali přímo u pana presidenta... neboť si byli vědomi, že tato vláda, jmenovaná bez našeho přičinění a proti naší vůli... je kuratelou demokracie“.²⁹⁸

Nástupem Černého úřednické vlády dostaly Stříbrného aktivity jiný směr. Jeho péče se soustředila na vybudování mimoparlamentního usku-

²⁹⁵ Tamtéž, s. 130.

²⁹⁶ Z 281 poslanců tvořilo většinu 142. Vládní strany disponovaly – soc. demokracie 74, republikáni 40, čs. socialisté 24 a živnostníci 6, celkem tedy 144 mandáty. 26 příslušníků soc. demokratické levice však tuto většinu zvrátilo v opak.

²⁹⁷ KLÍMEK, A.: *Boj o Hrad*. I., s. 140–41.

²⁹⁸ ALSNS, I/5, č. 2, Materiály sjezdu strany konaného v prosinci 1924 v Brně.

pení, které dostalo název Pětka. Jeho spíše kuloárové ambice nám dokládají zápisy ze sněmovního jednání. Zatímco jiní poslanci si nedali ujít jedinou schůzi parlamentu, aby na ní nevystoupili alespoň s interpelací, Stříbrný se tomuto způsobu prezentace důsledně vyhýbal. Od vytvoření ústavy až do dalších voleb v roce 1925 vystoupil v parlamentu jako ministr se dvěma prohlášeními a jako poslanec se prezentoval minimálně. Vystoupil celkem pětkrát v okrajových věcech a soustřeďoval se na otázky daleko zásadnější.²⁹⁹ Především se výrazně angažoval v orgánu, který zakotvila čs. ústava v § 54 jako miniaturu Národního shromáždění, která střežila jeho práva v době prázdnin.³⁰⁰ Tímto orgánem byl Stálý výbor, který byl uveden v život v polovině roku 1920.³⁰¹ Jiří Stříbrný byl zvolen za jeho člena (tehdy byl současně ještě ministrem železnic) a co více, v říjnu 1920, kdy byl již zbaven ministerského břemene, stal se i předsedou Výboru ku prozkoumání zprávy o činnosti Stálého výboru. Fakticky byl tedy pověřen, aby kontroloval vlastní počínání. Obdobně úspěšný byl pouze sociálně demokratický advokát Meissner, který byl jako člen Stálého výboru zvolen místopředsedou výboru ku prozkoumání zprávy o jeho činnosti.³⁰²

Stálý výbor byl významným orgánem, neboť za jisté situace suploval celé Národní shromáždění, mohl přijímat běžné provizorní zákony a dozírat na činnost ministrů. Byl fakticky kompetentní k provedení každého aktu, k němuž bylo způsobilé Národní shromáždění. Tato skutečnost spolu s faktem, že měl pouze 24 členů, byla trnem v očích už v době jeho existence. Již tehdy se objevovaly názory, že může být uzurpátorem moci a někteří historikové v něm později viděli jednu z nástupních ploch fašizace předmnichovské ČSR.³⁰³ I když tomu tak nebylo, Stříbrný pochopil, že jde o jeden z politických orgánů, které mocensky překračují vymezené hranice moci zákonodárné či výkonné a snažil se působení v něm využít ku prospěchu růstu svého politického významu.

Tomu napovídá i přehled jeho vystoupení. Již jsme hovořili o tom, že se v parlamentních jednání neprezentoval nijak zvlášť často. Jednu příležitost si však nenechal ujít. Nechyběl při nástupu obou vlád, do nichž nebyl nominován a vždy se ujal slova v zásadním vystoupení k vládnímu prohlášení. Poprvé hovořil k vládnímu prohlášení min. předsedy Jana Černého z 26. října 1920. V rozpravě dne 4. listopadu byl prvním řečníkem

²⁹⁹ Index k těsnopiseckým zprávám o schůzích Poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé, I. volební období od 26. 5. 1920 do 16. 10. 1925, Praha 1926, s. 21 a 674–5.

³⁰⁰ BROKLOVÁ, E.: *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*. Praha 1992, s. 33.

³⁰¹ Dne 1. 6. 1920 proběhly volby v poslanecké sněmovně i v senátě a 7. 6. byl výbor ustaven.

³⁰² Index k těsnopiseckým zprávám ..., I. volební období, s. 793–4.

³⁰³ VANĚČEK, V.: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha 1964, s. 411.

„pro“, ale přesto si ve svém obsáhlém expoze neodpustil řadu kritických připomínek. Na rozdíl od jiných projevů si tohoto vystoupení povšimněme podrobněji, neboť vypovídá o politickém zaměření Jiřího Stříbrného i československých socialistů v dramatickém roce 1920. Lze jej konfrontovat i s výše uvedenými podmínkami čs. socialistů pro přijetí účasti v Tusarově vládě. Některé věci byly již v chodu, takže o nich Stříbrný nehovoří, ale jinak udržuje stranickou linii.

Na počátku si řečník povšiml česko-německých vztahů a prohlásil, že „životním interesem republikána jest, aby upraven byl definitivně a nesitelně poměr Němců k Čechoslovákům“. Tento smířlivý výrok však v dalších větách korigoval v tom smyslu, že Němci jsou ti, kteří by nyní měli ustoupit. I v následujících výrociích se projevila Stříbrného osobnost. „Pokud se týká vládního prohlášení, nebudu se jím příliš podrobně zabývat a pokud budu, pak mne více interesuje, co v něm není, nežli to, co v něm jest.“ První, co socialistovi Stříbrnému v prohlášení scházelo, bylo vyhlášení znárodnění dolů. Upozornil na fakt, že všechny předchozí vlády v nějaké podobě otázku postátnění dolů řešily. Teprve úřednická vláda Černého se o tomto problému nezmiňuje. Využil tohoto faktu k agitaci pro vstup socialistických stran do vlády, která pak konečně vyřeší tuto otázku, která je důležitá pro celý stát. „Nechávejte dnes majitele dolů v té ohromné nejistotě, co se stane s jejich majetkem, znamená, zabraňovat jim, aby neinvestovali nic do dolů, aby dále pokračovali v té rabovací politice válečné, kterou dělali. My chceme mít jasno. Ať se rozhodne, buď socialisaci, ale když socialisaci, tož socialisaci hned, anebo zaručte mi soukromé vlastnictví, a tento druhý případ je lepší, než tato neurčitost.“ V souvislosti s tím se však Stříbrný obrátil i k levici sociální demokracie, aby snad nevzbudil dojem, že je příliš socialistický. „Neklamte se... u nás – a té myšlenky se vzdejte – není možný žádný převrat státní, který by ohrožoval existenci této republiky.“

Další problém, ke kterému cítil Stříbrný nutnost se vyjádřit, byla otázka odluky církve od státu. Tady zcela vyšel z tradiční antiklerikální orientace národních socialistů. Vytkl tuto otázku jako kardinální problém další existence demokracie v Československu. Ačkoliv tvrdil, že tím strana nesleduje žádné agitační cíle, v souvislosti s jinými výroky na adresu lidoveckých poslanců, byly její záměry poměrně dobře čitelné: „pro nás jako stranu není žádná příští koalice možná se stranou lidovou...“. Výraznou část svého projevu věnoval Stříbrný obhajobě požadavků státních zaměstnanců. Tříkrát zdůraznil, že státní úředníci, kterých se zastává, stranu československých socialistů nevolili. Přesto však v zájmu státu považoval za důležité tuto otázku zmínit. Mluví o špatné hmotné situaci úřednictva, učitelů i soudců. Jestliže tyto kategorie nevolily národní socialisty, jistě strana počítala s tím, že by ji někdy volit mohly. Blaho státu nechť je i blahem strany.

V tomto národně socialistickém propagačním duchu se konečně nesly i další výroky proti vázanému hospodářství a pro stabilizaci situace na

Slovensku. Několik minut hovořil Stříbrný vyloženě jen o vlastní straně, její slavné minulosti a významu. Národní socialisté dlouhá léta zachraňovali „ideu národnostní v českém proletariátu“ a nyní „v této krizi socialismu“ jsou povoláni, aby „plnili druhý svůj historický úkol a mezi českým proletariátem zachraňovali myšlenku socialismu“. Vyjádřil názor, „že existence a budoucnost republiky záleží pouze od zdárného rozřešení sociální otázky“. A k tomu jsou povolány evidentně socialistické strany, zejména strana národních socialistů. Jako doklad oprávněnosti tohoto názoru připojuje Stříbrný kritiku sociálních demokratů, marxismu a bolševismu. Když se takto vypořádal s konkurenty, věnuje značnou část svého projevu agitaci pro družstevnictví. Jestliže v hospodářských otázkách odsuzoval vládu za to, že se zabývá v rozpočtu stránkou výdajovou a nikoliv příjmovou, v tomto případě udělal výjimku. Státní garance podpory družstevnictví se měla v rozpočtu objevit sumou 50 mil. korun.

Řečník byl zjevně ve velmi dobré formě, neboť jeho projev nebyl rozhodně přihlášením se k vládnímu programu, ale spíše vyhlášením programu národních socialistů. Řeč končí velkolepě, jak měl ostatně Stříbrný ve zvyku. „Slavná sněmovna s přednesených důvodů seznala, kterak strana československých socialistů, i přes tu změnu, jež se stala ve vládě, jež není snad ideálem, věrna jsouc svému poslání, nadále chce přinášeti oběti tomuto státu a podporovat každou vládu, která bude loyálně pokračovat v programu, jež si vytyčila jak první vláda koaliční, tak druhá i třetí vláda v československé republice. Tím končím!“³⁰⁴

Po nástupu úřednické vlády využili čs. socialisté krátkého oddychového času a uspořádali, stejně jako řada dalších stran, své vnitřní záležitosti. Ve dnech 14. a 15. května 1921, tedy ve stejném datu jako republikáni, lidovci i komunisté, uspořádali svůj IX. sjezd. Jeho účelem nebylo očividně přijetí nového programu, ačkoliv programová komise osnovu nového dokumentu již vypracovala. Ukázalo se totiž, že nelze dost dobře překlenout rozpory mezi „socialistickým názorem demokratickým, vývojovým a pojetím socialismu s náterem anarchisticko-komunistickým, jak ho zastávala skupina dr. Vrbenského.“³⁰⁵ Byly pouze vyhlášeny nejbližší cíle v oboru politickém, sociálním, hospodářském a kulturním. Osnovu programu bylo doporučeno rozeslat organizacím k doplnění a rozpracování. Bylo navrženo svolat do půl roku mimořádný sjezd, který by jednal výhradně o programu.³⁰⁶

Nový ústřední výkonný výbor ještě lépe vyhovoval Stříbrného ambicím. Stal se v něm za Václavem Klofáčem v úřadu jediného místopředsedy druhým mužem strany. Ve výboru nebyl téměř nikdo, kdo by mohl

³⁰⁴ Těsnošisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny Národního shromáždění Republiky československé, 1. volební období (1920–1925), 2. zasedání, schůze 14–35, 16. schůze ze dne 4. 11. 1920, s. 66–75. Srov. i PEROUTKA, F.: *Budování*, Svazek III, s. 1947.

³⁰⁵ SLAVÍČEK, K.: *Historický vývoj*, s. 5.

³⁰⁶ KLÁTIL, F.: *Republika*, s. 133, srov. též HARNA, J.: *Kritika*, s. 84.

ohrozit jeho pozici. Konkurentem mohl snad být jen u levice velmi populární dr. Bohuslav Vrbenský, který se proslavil zejména v úřadu prvního ministra výživy a dr. Emil Franke, který byl považován všeobecně za velmi schopného politika a řečníka a byl šedou eminencí strany. Franke byl také jediným mužem, který si již roku 1919 dokázal říct o ministerské křeslo – „Na rozdíl od jiných přiznává veřejně, že si přeje být ve vládě“³⁰⁷ – a jeho přání se mu později hned osmkrát splnilo.³⁰⁸

Ve stejné době, tedy v roce 1920, začala být významnou jiná složka čs. politického života, na které se Stříbrný významně podílel, začala totiž působit tzv. Pětka, složená ze zástupců hlavních politických stran. Pětce věnovalo svoji pozornost již mnoho badatelů a hodnotili ji velmi rozdílně.³⁰⁹ Pětka vznikla jako výsledek problémů mladé československé demokracie, na tom se všichni historici shodnou. Otázkou však je, v čem tyto problémy spočívaly a co či koho ohrožovaly. Ještě nedávno se odborníci nejčastěji shodli na faktu, že ohroženým bylo „panství buržoazie“, a to zleva. Proti tomuto nebezpečí byla postavena Pětka. „Pětka... představovala koaliční kompromis, mimoparlamentní dohodu stran a zároveň nadvládu stran charakteristickou pro československé poměry. Tento mechanismus vládnutí odsunoval do pozadí parlament...“³¹⁰

Tak jednoduché to však nebylo. Pětka nebyla jen ryzím specifikem československým. Byla prvkem jistého procesu, kterým muselo Československo projít. Jeho specifikem byla výrazná a důsledná vláda politických stran. Parlamentarismus byl pouze jejím výsledkem. Proto se v klíčovém vývojovém okamžiku představitelé těchto stran shodli na tom, že parlament lze odsunout na druhou kolej a používat jej pouze jako převodní páku moci. Totéž v menší míře platilo i o vládě, neboť Pětka byla fakticky miniaturou vlády.

Že byl takový postup prospěšný, dokazuje svými výroky i Edvard Beneš, který k otázce Pětky nepřistupoval vždy jen negativisticky. Potřebu orgánu, který vznikl z nesnází poválečného parlamentarismu, oceňoval. Bylo mu jasné, že parlament, ve kterém bylo zastoupeno 16 politických stran, neměl možnost naplňovat svoje ústavní práva. Nutnost tvořit neustálé koalice snižovala i význam opozice. Ačkoliv na působení Pětky skončila Benešova kariéra předsedy vlády, ještě v roce 1924 v Nesnázích demokracie napsal: „Ostatně rozhodování se vždy děje v malých skupinách, z nichž skupina pěti je svým počtem optimální. Neblokuje rozhodování štěpením na stejné části, nýbrž se štěpí na většinu a menšinu, menšina se přitom nutně nerovná izolaci, naopak v poměru 3:2 je obsa-

³⁰⁷ Tamtéž, s. 137.

³⁰⁸ Stříbrný jeho vlastnost označuje jako „*ministrománií*“ a „*kariérní nedočkavost*“. Srov. HŮ, Stříbrný, J.: Paměti, Svazek I, s. 67.

³⁰⁹ K tomu BROKLOVÁ, E.: *Československá demokracie*, s. 45 nn.

³¹⁰ GAJANOVÁ, A.: *K charakteru první republiky*. Historie a vojenství, roč. XVII. č. 5, 1968, s. 809.

žena dynamika možného zvratu, který umožňuje cirkulaci opozice a dominance, nikoliv její fixaci.³¹¹

Tradičně je Pětka spojována s dobou úřednické vlády, ale objevují se i teorie, že vznikla fakticky na poradách před nástupem odbornického kabinetu.³¹² Zpočátku se scházeli představitelé strany agrární, sociální demokracie, čs. socialistů, národní demokracie, strany lidové, Modráčkova křídla a zástupce živnostníků. Později přestali být na porady zváni reprezentanti posledních dvou malých stran a spontánně se vytvořil mimoústavní orgán, který měl koordinovat postup pěti nejvýznamnějších státotvorných stran, které zásadně ovlivňovaly politiku a v této době dokonce zastupovaly jak vládní koalici, tak významnou složku opozice. Proto se pro shromáždění později ustálil název Pětka.³¹³

Přejdeme však nejrůznější hodnocení Pětky, neboť naším cílem je povšimnout si role Jiřího Stříbrného v tomto orgánu. Fakticky nejsilnějším mužem uskupení byl Antonín Švehla za agrární stranu. Vedle něj působili v Pětce Jiří Stříbrný, Rudolf Bechyně, Alois Rašín a Jan Šrámek. Pravidla svého konání kodifikovali tito představitelé až na sklonku roku 1920, možná až počátkem roku 1921. „Sdružené strany se shodují v tom, že ku provádění ujednaného programu pracovního, k zabezpečení jednotnosti a vzájemné loyálnosti, jakož i k zamezení všech nesrovnalostí musí býti dosazen výkonný výbor sdružených stran jakožto exekutivní orgán koalice... Sdružené strany přijímají veškerá práva i veškeré závazky plynoucí ze souručenství, utvořeného za účelem parlamentní většiny a ústavně zodpovědné vlády ve státě.“³¹⁴ Původní představa byla, že pětice představitelů bude tvořit jakýsi výkonný výbor, jehož plénum bude čítat 25 členů, s tím, že každá strana vyšle po dvou zástupcích za sněmovnu a po jednom za senát, vládu a za výkonný výbor strany.³¹⁵ Pravá Pětka se však redukovala jen na nejužší grémium, neboť širěji pojatých neefektivních orgánů výkonné i zákonodárné moci tu bylo již dost.

Pětka se zformovala v době úřednické vlády, aby udržela integritu státu, řád a pořádek. Tehdy považovala za svůj hlavní úkol ochránit stát proti destruktivním silám nacionalismu a komunismu. Za Masarykovy dlouhodobé nemoci na počátku roku 1921 však svoji činnost prohloubila a pánové brzy uznali prospěšnost Šrámkovy zásady „dohodli jsme se, že se dohodneme“. Jakmile přestali jednotliví představitelé myslet úzce stranicko – propagandisticky, žádný cíl nebyl nedosažitelný. Nejprve se ustálila trojice představitelů občanských stran a později, až pomínil šok z vývoje na sklonku roku 1920, se aktivně zapojili i českoslovenští socialisté osobou Stříbrného. Outsidery zůstali sociální demokraté (resp. zbytek je-

311 BENES, E.: *Nesnáze demokracie*. Praha 1924, s. 27.

312 HARNA, J.: *Politické strany*, s. 61, pozn. 22.

313 Tamtéž, s. 47.

314 AÚTGM, BA, *Politické strany a spolky*, kart. 1.

315 KLIMEK, A.: *Boj o Hrad*. I., s. 154.

jich strany) zastupování méně výrazným R. Bechyně. Sebevědomí mužů Pětky začalo stoupat a do poloviny roku 1921 suploval tento orgán většínu vládních činností ve státě. Pánové opomíjeli nepolitickou vládu, z parlamentu učinili pouze fórum prezentace svých myšlenek a zastoupili i nemocného prezidenta.

Stříbrný na Pětce hledal vždy to příjemnější – „Řekl bych, že to bylo jakési pokračování Národního výboru. Čtyři ministři a předseda strany (Kramář). Později jej vystřídal dr. Al. Rašín a dr. Meisnera Rud. Bechyně.“³¹⁶ K jejímu působení neměl výhrady a považoval ji za orgán, který se stal „usměrňovatelem naší politické roztržičnosti a korektivem vad našeho přeidealizovaného volebního řádu“. „Pětka je brzdou přemíry stranictví, Pětka podřizuje stranictví státu.“³¹⁷ Popisuje ve svých vzpomínkách i podrobně mechanismus jejího fungování, ze kterého vyplývá, že Pětka byla skutečně diktátem. „Úkolem pětky bylo o každé věci dosáhnout kompromis a pak ten smluvený kompromis prosadit ve vlastní straně a poslaneckém klubu.“ Nepopírá, že to, co se v Pětce dojednalo, nemohlo být již upravováno, a to nutně „budilo dojem, že jde o diktaturu pětky. Tak se na nás pohlíželo a tak se o nás hovořilo. Pro poslance nebyl to příjemný pocit, když věděl předem, že budu potírat všechny opravné návrhy a popularity ve straně to nikomu nepřidalo.“ Vysvětluje to tím, že „šlo to však k duhu státu a jeho správě. Časem dívali se poslanci na pětku jako na nutné zlo.“³¹⁸

I Masarykovi se instituce Pětky zpočátku zamlouvala. Soudil, že vedení státu má být v rukou hrstky osvícených mužů. Na počátku její existence v roce 1920 Pětku vlastně sám řídil a domníval se přitom, že zůstane limitována na pouhý orgán koordinující činnost parlamentu, orgán který bude pod jeho kontrolou.³¹⁹ To se však nenaplnilo, když první ránu této představě zasadila prezidentova těžká choroba. Pánové z Pětky si zvykli pracovat bez dozoru, a i když se Masaryk v polovině roku 1921 do politiky vrátil, původní stav se již nastolit nepodařilo. Ještě na počátku roku 1922 ve svém poselství rozvedl prezident myšlenku, že „problém demokratických stran, demokracie vůbec je do značné míry problém vůdců“, odsoudil parlament pro jeho nedokonalost a konstatoval, že „parlament sám ze sebe vytváří zvláštní vedoucí orgány“, přičemž takovým orgánem je u nás Pětka.³²⁰ Ale už brzy nato nastaly mezi prezidentem a představiteli stran sdruženými v Pětce vážné rozpory, které vyvrcholily v roztržku, která z Masaryka učinila nejzapřisáhlejšího odpůrce Pětky.

³¹⁶ HÚ, Stříbrný, J.: Paměti, Svazek II, s. 95.

³¹⁷ PEROUTKA, F.: *Budování*, Svazek IV, Třetí vydání, s. 1618.

³¹⁸ HÚ, Stříbrný, J.: Paměti, Svazek II, s. 95.

³¹⁹ KLÍMEK, A.: *Boj o Hrad*. I., s. 177–178.

³²⁰ *Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí*. Praha 1928, s. 196–797.

Mohl se ve svém odporu proti této instituci opřít o Beneše, ze kterého již rovněž původní okouzlení vyprchalo a změnil se ze stoupence v jednoho z nejopovdňějších odpůrců. Postavil se do čela snah o omezení moci Pětky, případně její rozbití. Vedly jej k tomu důvody částečně osobní, spojené s dobou, kdy byla připravována nová vláda, která by měla vystřídat úřednický kabinet Černého.

Úřednická vláda byla orgánem prozatímním, ale Masarykova nemoc a ambice Pětky vedly k tomu, že její působení se stále prodlužovalo. Vůdcové stran za sebe nechali dělat černou práci odborníky a vláda se musela potýkat s řadou nepopulárních problémů. Od poloviny roku 1921 byl odpor k úřednické vládě všeobecný. „Těchto šestnáct úředníků, posazených do ministerských křesel, ničím se neprovinilo, uposlechlo jen prezidentova příkazu, jenž je stavěl na tato místa. Ale mužové Pětky domnívali se mít zájem na tom, aby úřednická vláda byla před veřejností co nejvíce zdiskreditována, a štváli někdy proti ní i své nejhrubší novinářské borce. Chtěli autoritu odbornické vlády tak poškodit, aby potom příchod vlády parlamentní byl uvítán s ulehčením. To byl plán hlavně Jiřího Stříbrného, jenž měl nejvíce osobní ctižádosti...“³²¹ „Jiří Stříbrný přímo vysloval teorii, že až úřednické vlády nebude třeba, bude nutno ji tak zostudit, aby veřejnost byla ráda, že se jí zbaví a aby s nadšením uvítala návrat členů parlamentu do ministerstev.“³²² Otázkou však bylo, kdo by měl nastoupit na její místo. Obecně se očekávalo, že nový kabinet bude ryze parlamentní, funkce v něm převezmou představitelé Pětky a vedoucí role se ujme A. Švehla jako představitel nyní nejsilnější strany. Masaryk však měl na věc odlišný názor a prosazoval obnovení Tusarovy vlády s tím, že by Švehla podržel ministerstvo vnitra. Projednával celou věc i s představiteli socialistů v Pětce, Stříbrným a Bechyně.³²³

Objevil se však i názor, že předsedou vlády by mohl být E. Beneš, neboť by to odpovídalo rostoucímu významu zahraniční politiky pro republiku. Dne 8. září v tomto duchu konzultoval s Masarykem i Švehla. Upozorňoval na své špatné zdraví a kromě Beneše doporučil do vlády i Jiřího Stříbrného, a to na post ministra národní obrany.³²⁴

Vyskytly se však i jiné kombinace. Jen do této doby může spadat zajímavá, ale nijak nedatovaná vzpomínka Jiřího Stříbrného z jeho vězeňských pamětí. Podle ní při sestavování vlády „Švehla zmizel – jako když se země pod ním slehne. Mně pak zanechal na Havlíčkově náměstí pár řádek...“ Ve svém vzkazu Stříbrnému Švehla psal: „Jsem v koncích. Nervy mně selhaly. Odjíždím, nepátrejte kam. Jdi k panu prezidentovi, vysvětli mu to a řekni, že mu navrhuji, aby tebe pověřil sestavením nového kabinetu.“ Stříbrný tedy odjel na Hrad a byl skutečně prezidentem pověřen

³²¹ PEROUTKA, F.: *Budování*, III. vyd., Svazek IV, s. 1393.

³²² Tamtéž, s. 1512.

³²³ KLÍMEK, A.: *Boj o Hrad*. I., s. 182.

³²⁴ AÚTGM, MA, dokumentace, Borovičkův opis zápisu Masaryka z 8. 9. 1921.

sestavením nové vlády. Svoji práci odvedl do 24 hodin, jak sám píše, „pobízen ctížádostí – té jsem měl vždycky dost“ a již druhý den návrh předložil. „President pozorně probíral jednotlivá jména a strany – neřikal nic, na pochvalu byl vždycky skoupý, až zastavil se u sociální demokracie a tužkou bodaje do návrhu opakoval: ‚To nejde, to vám nepodepíši. Jednoho Žida bych snesl, ale dva je moc.‘ Já totiž za sociální demokraty navrhoval ministry dr. Meisnera a dr. Lva Wintra, které považoval jsem za nejschopnější.“ Ostem tohoto svědectví, které by mohlo sloužit jako důkaz Masarykova antisemitismu, Stříbrný oslabuje tím, že prezident mínil brát ohled na sociálně demokratickou stranu, jejíž postavení by se tak ztížilo.³²⁵

Jaké bylo pozadí vytvoření Benešovy vlády, se dnes můžeme jen domýšlet. J. Stříbrný později na schůzi vedení své strany prohlásil, že ustavením Benešovy vlády byla „celá politická veřejnost – řeknu docela otevřeně, i vedení strany – postaveny před hotový překvapující fakt.“³²⁶ Faktem je, že strany Pětky svoji koaliční vládu chtěly a jejich představitelé se na tom shodli. Překvapivě všichni až na jednoho, A. Švehlu. Členové Pětky přitom podmiňovali svoji účast účastí (předsednictvím) Švehlovým. Je možné, že Švehla ustoupil do pozadí proto, aby zabránil vyhocení zápasu mezi hradním křídlem v čele s Masarykem a Benešem a vůdci politických stran.³²⁷ Nakonec se Pětka rozhodla vyjít vstříc přání prezidenta Masaryka a souhlasila s tím, aby se stal Beneš premiérem. Výsledkem byla tedy vláda poloúřednická, do které strany sice vyslaly své zástupce, ale kabinet musel být doplněn na problematických místech odborníky. Navíc se představitelé Pětky při obsazování jednotlivých křesel drželi zpět, a tak vládu zaplnili představitelé druhé a dalších politických garnitur, často bývalí, ale nepřilíhající úspěšní ministři. Ze základní sestavy Pětky najdeme ve vládě jen J. Šrámka, ostatní pánové se neangažovali.

Ani Stříbrného v Benešově vládě neuvidíme. Zjistil totiž spolu s ostatními, že ze zákulisí se dá vládnout docela spolehlivě. Jen si vyhradil právo vystoupení k vládnímu programu a také je 19. října 1921 plně využil. Jeho projev byl poněkud osobnější, patrně díky zklamáním ambicím a též pro některé rozpory, které se již delší dobu projevovaly mezi ním jako představitelem domácího odboje a hlavními osobnostmi odboje zahraničního. Proto mohla zaznít i tato slova: „Neklamte se tedy, samostatná Československá republika nebyla produktem nějakého presentu. Před třemi lety právě provedli jsme zde převrat vlastní silou, na vlastní nebezpečí. Francouzská a anglická fronta byla příliš vzdálena. Čtyřdohodu postavili jsme před nezměnitelný fakt, před naši státní samostatnost. Já myslím, že to bylo právě naším štěstím, které snad dosud u nás doma není doceněno, protože případ pověstné nerozhodnosti čtyřdohody v otázce těšínské, hornoslezské a v poslední době Burgenlandu dávají tušit, jak by to asi by-

³²⁵ HÚ, Stříbrný, J.: Paměti, Svazek I, s. 64.

³²⁶ ALSNS, I/5, č. 2, Protokol schůze vedení čs. socialistické strany z prosince 1924.

³²⁷ KLIMEK, A.: *Boj o Hrad*. I, s. 188.

lo dopadlo s námi, kdyby nebylo převratu 28. října na domácí půdě.“ Svůj projev pak ukončil výrokem: „Je povinností naší, abychom si slíbili umírněnost na všech stranách. Nechme honby za popularitou. Sláva je polní tráva u mne. A já věřím, že v československém národě najde se alespoň několik statečných lidí, kteří nebudou stále jen mluvit, co se líbí, nýbrž budou burcovat svědomí a zdravý instinkt národa.“³²⁸ Říkal to, jak praví Peroutka, s vědomím, že tito skvělí mužové se už našli. „Byl to on a ostatní členové Pětky“.³²⁹

Stříbrný také postřehl rozdíl mezi úřednickou vládou Černého a polouřednickým kabinetem Benešovým. Za Černým mohli členové Pětka stát bez nebezpečí, že by se snažil vymknout a dělat něco jiného, než plnit jejich pokyny. Beneš však chtěl dělat vlastní politiku a mínil Pětku redukovat na funkci spojky mezi kabinetem a stranami.³³⁰ Stříbrný jej přímo podezřívá, že se ujal úřadu předsedy vlády jen proto, aby se s Pětkou vypořádal – „Myslím, že skrytá tužba touto cestou odstraniti pětku nebyla důvodem posledním.“ A dodává zasvěceně: „Dr. Beneš dělal vše pod zorným úhlem příštích presidentských voleb. Dle toho hodnotil politické strany a osoby. Proto mu autorita pětky překážela.“³³¹

Beneš se do své práce pustil rychle a tvrdě, spoléhaje přitom na podporu prezidenta, svoji popularitu z mezinárodní scény, širokou oblibu podporovanou vydatně sdělovacími prostředky a slušné zázemí v okruhu kolem Hradu. Především se pustil do jednání s českými Němci, jejichž zapojení do politiky bylo prioritou i pro prezidenta Masaryka. Představitelé německých aktivistických stran naznačili, že by se za dané situace spokojili i s menšími ústupky, a ty očekávali právě od Benešova kabinetu. Vyvrcholením společného postupu měl být vstup německých zástupců do vládní koalice, ale nové národnostní bouře tento záměr zmařily.³³²

Představitelům Pětky usnadnila souhlas s Benešovým premiérství skutečnost, že byl příliš zaneprázdněn otázkami zahraniční politiky, než aby se mohl důkladně věnovat politice domácí. Navíc tajně doufali, že domácí politiky neznalý Beneš selže, prokáže svoji nekompetentnost a tím se projeví před národem i prezidentem jeho nevhodnost na případný post hlavy státu. Také proto mu Pětka neposkytla jinou podporu, než formální a delegovala do jeho kabinetu jen průměrné politiky. Beneš byl však rozhodnut situaci zvládnout a pokusil se vnést zmatek a rozklad do řad svých protivníků. Nejvíce se angažoval v levé části politického spektra, neboť socialistické strany byly po krizi roku 1920 ještě stále nestabilní.

³²⁸ *Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny Národního shromáždění Republiky československé*. 1. volební období (1920–1925), 4. zasedání, 87. schůze ze dne 19. 10. 1921.

³²⁹ PEROUTKA, F.: *Budování*, Svazek IV, Třetí vydání, s. 1536.

³³⁰ KLÍMEK, A.: *Boj o Hrad*. I., s. 188.

³³¹ HŮ, Stříbrný, J.: *Paměti*, Svazek II, s. 99.

³³² *Srov. KLEPETAŘ, H.: Seit 1918*, s. 154, 164 nn; KLÍMEK, A.: *Boj o Hrad*. I., s. 187.

Podporoval však i rozkladné tendence v národní demokracii (moravské křídlo J. Stránského) a v lidové straně (odpadlická skupina A. Čuříka).

Výrazně skupina Hradu zasahovala do činnosti strany čs. socialistů. Beneš zřetelně podporoval Klofáčovo křídlo proti mladšímu a daleko dravějšímu Stříbrnému. Kancelář prezidenta republiky začala shromažďovat dokumenty, svědčící proti Jiřímu Stříbrnému i jeho bratrovi Františkovi. Jednalo se zejména o materiály hospodářské, které odhalovaly některé finanční transakce obou bratrů. Korupční aféry však ještě zatím veřejně nepropukly. Když Stříbrný namítal vůči Benešovi, že „bezohledně láme lidem vaz“, objevila se v zápisu KPR poznámka, že „Dr. Beneš měl dojem, že Stříbrný je si vědom, že sám má lecos na svědomí a že se bojí, aby při tom lámání vazy také nepřišel na řadu.“³³³ Tehdy byly rozpory mezi Benešem a Stříbrným ještě urovnány, neboť Beneš byl v boji proti Stříbrnému handicapován tím, že T. G. Masaryk Stříbrného považoval dlouho za jednoho z našich nejperspektivnějších politiků.

---

³³³ AKPR, T-259/22.